

УДК 657.32:334.012.64

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПІДТРИМКА МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В ХАРКІВСЬКОМУ РЕГІОНІ

STATE REGULATION AND SUPPORT OF SMALL BUSINESS IN THE KHARKIV REGION

Пуртов В.Ф.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та менеджменту,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Станіславська І.Б.

магістрант спеціальності «Адміністративний менеджмент»,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

У статті розкрито сутність малого підприємництва в Україні, наведено його характеристики за кількісними та якісними ознаками. Виділено основні положення базового у сфері регулювання малого бізнесу Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні». Проведено порівняльний аналіз державного регулювання малого підприємництва в Україні та деяких країнах світу. Досліджено, оцінено стан державного регулювання та підтримки малого підприємництва в Харківському регіоні.

Ключові слова: малий бізнес, мале підприємництво, державне регулювання, державна підтримка, об'єкти інфраструктури підтримки підприємництва, обласна державна адміністрація, Програма сприяння розвитку малого та середнього підприємництва.

В статье раскрыта сущность малого предпринимательства в Украине, приведены его характеристики по количественным и качественным признакам. Выделены основные положения базового в сфере регулирования малого бизнеса Закона Украины «О развитии и государственной поддержке малого и среднего предпринимательства в Украине». Проведен сравнительный анализ государственного регулирования малого предпринимательства в Украине и некоторых странах мира. Проанализировано, оценено состояние государственного регулирования и поддержки малого предпринимательства в Харьковском регионе.

Ключевые слова: малый бизнес, малое предпринимательство, государственное регулирование, государственная поддержка, объекты инфраструктуры поддержки предпринимательства, областная государственная администрация, Программа содействия развитию малого и среднего предпринимательства.

The article reveals the essence of small business in Ukraine, presents its characteristics by quantitative and qualitative features. The main provisions of the basic law on small business regulation, the Law of Ukraine "On Development and State Support of Small and Medium Enterprises in Ukraine" are highlighted. A comparative analysis of the state regulation of small business in Ukraine and some countries of the world is carried out. The state of public regulation and support of small business in the Kharkov region is researched and evaluated.

Key words: small business, small entrepreneurship, public regulation, public support, infrastructure objects of business support, regional public administration, SME Promotion Program.

Постановка проблеми. Аналіз світового досвіду свідчить про те, що практично в усіх розвинених країнах держава бере активну участь у формуванні та розвитку підприємницької діяльності, підтримці найбільш доцільних та ефективних її напрямів. Навіть у тих країнах, де склалися давні традиції приватного підприємництва, мале підприємництво потребує такої підтримки й одержує її на основі державних програм підтримки малого підприємництва. Одні країни з

розвинутою ринковою економікою мають розгалужену та чітко встановлену систему державної підтримки малого підприємництва (США, Японія, Німеччина, Франція), в інших, таких як Україна, подібна система перебуває у стадії становлення та розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у загальну теорію та методологію державного управління, зокрема державного регулювання розвитку підприємництва, зробили

Ю. Авксентьєв, О. Амосов, Ю. Бажал, В. Бакуменко, Г. Білоус, В. Бодров, В. Гриньова, А. Дегтяр, Л. Дмитриченко, О. Кілієвич, М. Корецький, В. Мартиненко, Г. Одінцева, Т. Сьомкіна, Ю. Чернецький.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас напрями державного регулювання та підтримка малого підприємництва на регіональному рівні все ще потребують більш ґрунтовного дослідження та вдосконалення.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є вивчення особливостей державного регулювання та підтримки малого підприємництва в Україні та світі з урахуванням сучасних тенденцій; оцінювання стану малого бізнесу та його регулювання в Харківському регіоні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мале підприємництво є невід'ємною структурною складовою сучасної ринкової економічної системи, набуває функцій структуроутворюючого елементу. Воно об'єктивно потребує цілеспрямованої державної політики щодо створення сприятливих умов для розвитку та спрямування його діяльності відповідно до встановлених стратегічних пріоритетів національного рівня [9, с. 848]. Додатковим чинником, який вимагає здійснення спеціалізованого регулювання діяльності малого підприємництва, є низка потенційних загроз національній безпеці, які можуть виникати внаслідок діяльності малих підприємств, зокрема:

– загрози фінансовій безпеці країни через неконтрольоване вивезення за кордон фінансових ресурсів, збільшення готівкового обігу всередині країни та конвертацію безготівкових коштів в готівку;

– «тінізація» діяльності підприємств, приховування доходів, розвиток «тіньової» зайнятості, встановлення зв'язків з кримінальними структурами та «відмивання» коштів;

– розпорошення дефіцитних ресурсів та їхнє неефективне чи нецільове використання, «паразитичне» використання ресурсів, які належать державі чи іншим підприємствам;

– недотримання стандартів, норм відповідності, санітарних норм, інших регуляторних вимог щодо споживчих характеристик продукції через недосконалість виробничих процесів, вихідного контролю, спробу здешевлення продукції тощо;

– загрози техногенній та екологічній безпеці, пов'язані з виробничими процесами, зберіганням та використанням виробленої продукції;

– структурна деформація кадрового потенціалу, відволікання кваліфікованої та дієздатної робочої сили, недотримання вимог безпеки праці, що веде до втрат людського потенціалу країни [8].

Видається цілком очевидним, що подолання зазначених загроз за допомогою репресивних

засобів неможливе. Між тим їхнє існування засвідчує складність та комплексність політики регулювання розвитку малого підприємництва. Таким чином, можна сказати, що державне регулювання підприємництва – це вплив держави на діяльність підприємницьких структур з метою сприяння та забезпечення нормальних умов їхнього функціонування.

В Україні, відповідно до ч. 3 ст. 55 Господарського кодексу, суб'єкт господарювання залежно від чисельності працюючих та валового доходу може бути віднесений до суб'єктів малого підприємництва, зокрема до суб'єктів мікропідприємництва. Суб'єктами малого підприємництва є фізичні особи-підприємці, а також юридичні особи, тобто суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) яких не перевищує 50 осіб, а річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 млн. євро (за середньорічним курсом Національного банку України). Таким чином, належність конкретного суб'єкта до тієї чи іншої категорії малого підприємництва встановлюється методом розрахунку показників середньої чисельності працівників та суми річного доходу [1].

Малий бізнес – це організований різновид будь-якої економічної активності у невеликих масштабах, що набув специфічної організаційно-правової та організаційно-економічної форми, основною метою якого є отримання прибутку.

Мале підприємництво є конкретним втіленням діяльності суб'єктів малого бізнесу, які функціонують за рахунок специфічного ресурсного забезпечення, зокрема новаторської складової трудових ресурсів, на засадах інноваційності, підвищеного ризику, схильності до експериментів в умовах постійної адаптації до змін, з метою створення нової вартості. Саме щодо суб'єктів малого підприємництва як до носіїв таких властивостей відбувається вжиття конкретних заходів регуляторного характеру з боку держави, й саме на основі оцінювання показників діяльності як конкретних суб'єктів, так і агрегованих, що підпадають під це визначення, здійснюється оцінювання стану та динаміки розвитку малого підприємництва [7, с. 37].

На рис. 1 представлені особливості визначення суб'єкта малого підприємництва за кількісними та якісними ознаками.

Основним документом, що регулює національне мале підприємництво сьогодні, є Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні». Основні положення, зафіксовані в цьому документі, структуровані в табл. 1.

В табл. 2 представлені результати порівняльного аналізу державного регулювання малого підприємництва в Україні і деяких країнах світу.

Аналіз світового досвіду у сфері малого підприємництва виявив певні схожі риси та роз-

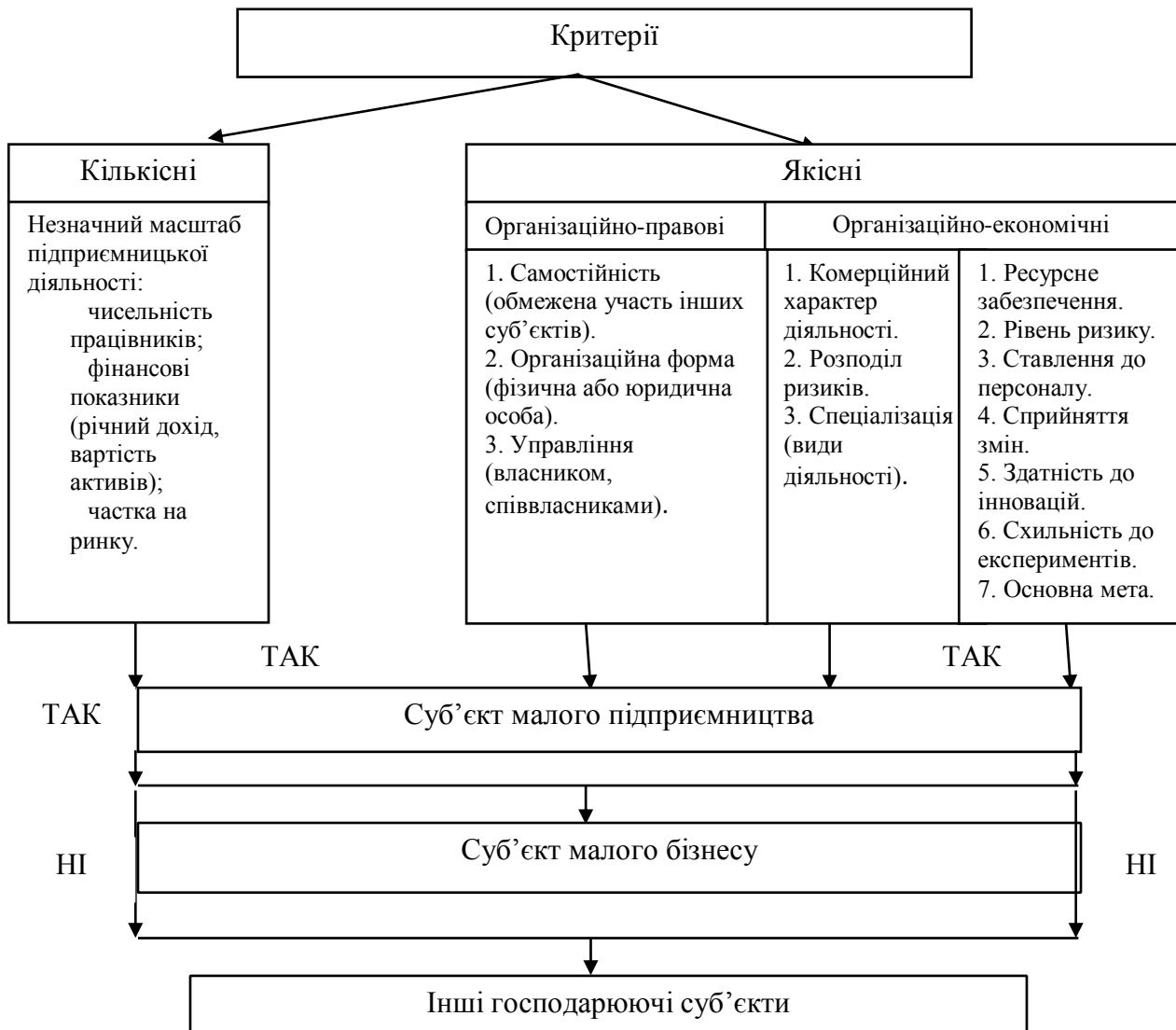

Рис. 1. Визначення суб'єкта малого підприємництва за кількісними та якісними ознаками [7, с. 36]

біжності, ідентичність і кардинальні відмінності України та решти світу щодо принципів ведення, підтримки та регулювання малого бізнесу. Порівнюючи українське законодавство в галузі малого підприємництва із закордонним, зробили висновок про те, що воно загалом має єдину спрямованість, навіть є лояльнішим по відношенню до підприємців. Основна відмінність полягає в тому, що законодавство розвинутих країн є реальним, а українське – переважно формальним.

Формування сприятливого підприємницького середовища є одним з головних завдань діяльності органів місцевого самоврядування Харківської області.

За кількістю середніх підприємств Харківська область посідає 3 місце після м. Києва та Дніпропетровської області та 4 місце за кількістю малих підприємств після м. Києва, Дніпропетровської та Одеської областей [5].

Згідно з даними Головного управління статистики у Харківській області станом на 1 січня 2016 року структура підприємств області за їх розмірами є такою: частка малих підприємств від загальної кількості складала 95,5%, середніх – 4,4%. Отже, 99,9% усіх підприємств області становлять малі та середні (рис. 2).

Усього у сфері малого та середнього підприємництва станом на 1 січня 2016 року працювали 109 638 та 203 720 осіб відповідно.

Станом на 1 січня 2016 року обсяг реалізованої продукції малими підприємствами області становив 61 127,0 млн. грн., що склало 26,9% від загального обсягу реалізації відповідного виду діяльності, а обсяг реалізованої продукції середніми підприємствами області становив 11 926,3 млн. грн., що склало 52,4% від загального обсягу реалізації.

Таким чином, малі та середні підприємства створюють більшість робочих місць у бізнес-

Таблиця 1

**Основні положення Закону України «Про розвиток та державну підтримку
малого і середнього підприємництва в Україні» [2]**

№	Мета державної політики у сфері малого підприємництва	Принципи державної політики у сфері розвитку малого підприємництва	Основні напрями державної політики у сфері розвитку малого підприємництва
1	Створення сприятливих умов для розвитку малого і середнього підприємництва	Ефективність підтримки малого і середнього підприємництва; доступність об'єктів інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва для всіх суб'єктів малого і середнього підприємництва.	Вдосконалення та спрощення порядку ведення обліку задля оподаткування; сприяння спрощенню дозвільних процедур та процедур здійснення державного нагляду (контролю), отримання документів дозвільного характеру для суб'єктів малого і середнього підприємництва та скорочення строку проведення таких процедур.
2	Забезпечення розвитку суб'єктів малого і середнього підприємництва з метою формування конкурентного середовища та підвищення рівня їх конкурентоспроможності	Доступність отримання державної підтримки суб'єктами малого і середнього підприємництва.	Запровадження спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності для суб'єктів малого підприємництва, що відповідають критеріям, встановленим у податковому законодавстві.
3	Стимулювання інвестиційної та інноваційної активності суб'єктів малого і середнього підприємництва	Забезпечення участі представників суб'єктів малого і середнього підприємництва, громадських організацій, що представляють інтереси суб'єктів малого і середнього підприємництва, у формуванні та реалізації державної політики в зазначеній сфері.	Залучення суб'єктів малого підприємництва до виконання науково-технічних і соціально-економічних програм, здійснення постачання продукції (робіт, послуг) для державних та регіональних потреб; впровадження механізмів сприяння та стимулювання до використання у виробництві суб'єктами малого і середнього підприємництва новітніх технологій, а також технологій, які забезпечують підвищення якості товарів (робіт, послуг).

секторі економіки та реалізують більшу частину продукції [4].

На розвиток малого та середнього бізнесу значний вплив має наявність об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва, мережа яких загалом характеризується позитивною динамікою.

Станом на 30 червня 2016 року інфраструктура підтримки малого та середнього підприємництва складається з 1 120 об'єктів, що включають 26 бізнес-центрів, 1 бізнес-інкубатор, 17 технопарків, 3 кластери, 39 бірж, 7 лізингових центрів, 6 координаційних центрів, 49 страхових компаній, 141 аудиторську фірму, 3 інноваційні фонди, 130 інвестиційних компаній, 51 громадське об'єднання підприємців, 71 кредитну спілку, 7 фондів підтримки підприємництва, 268 установ, які надають консультування з питань комерційної діяльності та керування, 301 небанківську фінансову установу [4].

Продовжує свою роботу Регіональна рада підприємців у Харківській області, сформована за територіальним принципом з представників суб'єктів господарювання, громадських органі-

зацій підприємців, об'єднань підприємців, організацій роботодавців.

Помітне місце серед місцевих інституцій, діяльність яких спрямована на сприяння розвитку бізнесу, посідає Харківський регіональний фонд підтримки підприємництва.

Основні напрями діяльності Фонду на 2016–2020 роки враховують головні пріоритети та цілі Стратегії розвитку Харківської області на період до 2020 року.

1) Реалізація комплексної навчально-освітньої програми «Школа малого бізнесу». З початку 2016 року Фондом проведено 21 захід, який відвідали понад 400 підприємців, 3 відкриті семінари, зустріч з підприємцями Харківського району у форматі бізнес-семінару, 1 Інтернет-конференцію спільно з Державною фіскальною службою у Харківській області, курс підвищення кваліфікації для суб'єктів малого бізнесу, курс для підприємців області B-School «Школа розвитку управлінських компетенцій».

2) Фінансово-кредитна та матеріально-технічна підтримка суб'єктів підприємницької діяльності. Станом на 5 червня 2016 року для

Таблиця 2

Порівняльний аналіз державного регулювання малого підприємництва в Україні і країнах світу

Країна	Середньорічна кількість працівників	Річний обіг	Регулюючий орган	Напрями підтримки
США	До 1 500	До 15 млн. дол.	Структура Американської адміністрації підтримки малого бізнесу (SBA), Адміністрація малого бізнесу (АМБ)	SBA виступає в ролі гаранта кредиту малим підприємствам за трьома різними програмами кредитування: 1) для купівлі майна, землі та обладнання; 2) програма мікrokредитування; 3) для поповнення оборотного капіталу малих підприємств.
Японія	1–300 (залежно від виду економічної діяльності)	50–100 млн. єн (залежно від виду економічної діяльності)	Управління малих підприємств, яке підпорядковується Міністерству зовнішньої торгівлі і промисловості Японії	Держава підтримує малі та середні підприємства, надаючи послуги у сфері консалтингу, реклами, підбору кадрів, а також організаційну допомогу.
Німеччина	До 50	1–250 млн. марок	Уряд	Одна з особливостей малого бізнесу ФРН полягає в розвитку інноваційного бізнесу. Організація технопарків, низки державних та національних програм з пільговою, а часом і дотаційною підтримкою малих компаній у сфері НДДКР. Сьогодні тут сформована чітка інфраструктура державної підтримки малого інноваційного бізнесу: технологічні центри, дослідницькі інститути і навіть спеціальна транспортна мережа.
Україна	50	10 млн. євро	Державна регуляторна служба України	Запровадження спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності, залучення суб'єктів малого підприємництва до виконання науково-технічних і соціально-економічних програм; здійснення постачання продукції для державних та регіональних потреб; забезпечення фінансової державної підтримки малих підприємств шляхом запровадження державних програм кредитування; надання гарантій для отримання кредитів; впровадження механізмів сприяння та стимулювання до використання у виробництві новітніх технологій.

Джерело: досліджено авторами

надання мікrokредитів суб'єктам господарювання на зворотній основі під бізнес-плани з обласного бюджету виділено кошти на загальну суму 300,0 тис. грн.

3) Інформаційно-консультативна підтримка суб'єктів малого і середнього підприємництва та об'єктів інфраструктури підтримки підприємства, зокрема забезпечення роботи та систематичне наповнення актуальною інформацією інтернет-порталу для підприємців www.kharkiv.biz.ua, забезпечення роботи онлайн-консуль-

таційного центру для підприємців. Щомісяця в розділі «Календар підприємця» розміщується інформація з термінами подання звітності та сплати податків, видається Дайджест ХРФПП, який дає можливість відстежувати останні соціальні та економічні новини області, зміни в законодавстві та інформацію про діяльність Фонду.

4) Сприяння розвитку інфраструктури підтримки малого та середнього підприємництва (бізнес-центрів, інформаційно-консультаційних центрів, бізнес-інкубаторів тощо) [4].

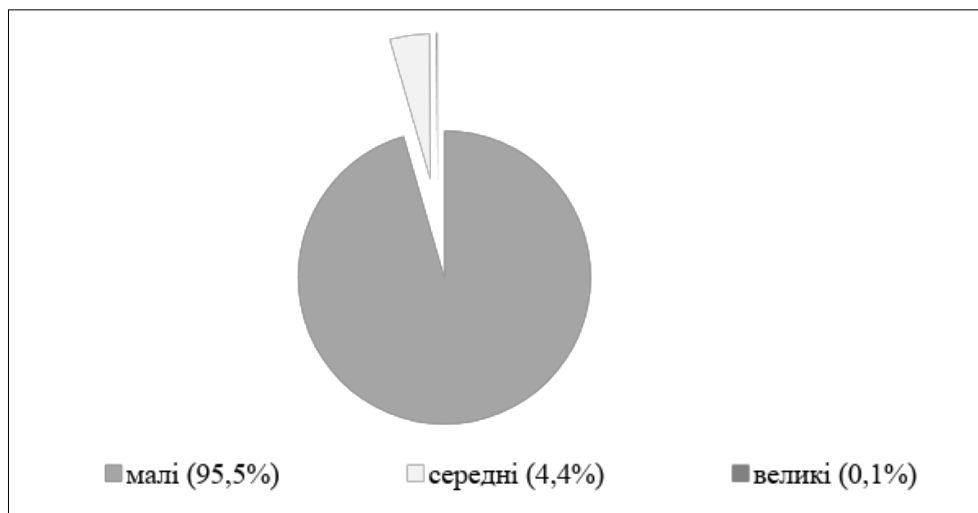

Рис. 2. Структура підприємств у Харківській області за їх розмірами на 1 січня 2016 року [4]

Однією з основних задач підтримки підприємництва в Харківській області є організація співробітництва з міжнародними організаціями та фондами, зокрема "EU Horizon 2020", "EU COSME", "USAID", Європейським банком реконструкції та розвитку (далі – ЄБРР), Міжнародним фондом «Відродження».

У рамках програми "EU4 Business" за підтримки ЄБРР буде створено мережу з 15 регіональних центрів підтримки бізнесу. Відкриття представництва у м. Харкові планується у 2016 році на базі офісу ЄБРР. Основними функціями офісу підтримки малого та середнього підприємництва є надання бізнес-консультацій, інформування представників малого та середнього бізнесу, створення відповідного середовища задля їх подальшого розвитку та зростання потенціалу. Заявлені цілі будуть досягнуті за цільової консультативної підтримки. У представників бізнесу з'явиться можливість брати участь у секторальних тренінгах, торгових ярмарках, ворк-шопах, семінарах та інших заходах. Офіс підтримки виступить як посередник, координатор та контактний центр, де підприємці зможуть отримати детальну інформацію щодо наявних програм та інструментів задля розвитку бізнесу [4].

Для суб'єктів господарювання області на період до 2020 року діє Європейська програма малого та середнього підприємництва "COSME", яка є одним з інструментів міжнародної підтримки для зростання конкурентоспроможності підприємницького середовища.

Програма "COSME" складається з 25 підпрограм, які класифіковані за такими напрямками, як полегшення виходу на зовнішні ринки, поліпшення умов для конкурентоспроможності, формування культури ведення бізнесу. Серед програм підтримки слід назвати Європейську мережу підприємств "EEN", «Еразмуз» для моло-

дих підприємців, Інтернаціоналізацію кластерів МСП, розвиток туризму, полегшення доступу до державних закупівель.

З метою забезпечення вільного доступу підприємців та їх громадських об'єднань до інформації з питань регуляторної діяльності на сайті Харківської обласної державної адміністрації створено розділ «Регуляторна політика». У вказаному розділі розміщено інформацію щодо здійснення регуляторної діяльності Харківською обласною державною адміністрацією, План діяльності з підготовки проектів регуляторних актів та План-графік проведення заходів з відстеження результативності прийнятих регуляторних актів Харківської обласної державної адміністрації на 2018 рік, затверджені 12 грудня 2017 року.

Департаментом економіки і міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації ведеться реєстр чинних регуляторних актів, розробниками яких виступають структурні підрозділи Харківської обласної державної адміністрації, що дає змогу здійснювати системний моніторинг за переглядом, прийняттям регуляторних актів та проведенням відстежень результативності регуляторних актів.

Загалом стан реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності в Харківській області визначає стабільну тенденцію з упорядкування регуляторних процесів відповідно до вимог нормативно-правової бази, а впровадження принципів регуляторної політики дає змогу врахувати баланс інтересів влади та суб'єктів господарювання.

Висновки. Таким чином, можна зробити такі висновки з проведеного дослідження:

1) мале підприємництво робить ринкову економіку більш гнучкою, мобілізує фінансові та виробничі ресурси населення, воно є серйозним фактором структурної перебудови й забезпечення проривів науково-технічного прогресу,

а також вирішує проблему зайнятості та інші соціальні проблеми ринкового господарства;

2) державна підтримка малого бізнесу здійснюється на основі Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», в якому зазначається, що з метою створення сприятливих організаційних та економічних умов для розвитку підприємництва держава повинна надати належну підтримку;

3) за кількістю середніх підприємств Харківська область посідає 3 місце після м. Києва та Дніпропетровської області та 4 місце за кількістю малих підприємств після м. Києва, Дніпропетровської та Одеської областей;

4) в Харківській області досить розвинена інфраструктура підтримки малого та середнього підприємництва, що включає бізнес-центри, бізнес-інкубатори, технопарки, біржі, лізингові та координаційні центри, страхові та аудиторські компанії, інноваційні фонди, громадські об'єднання підприємців тощо.

Також в нашому регіоні функціонує досить потужний Харківський регіональний фонд підтримки підприємництва, реалізується співпраця з міжнародними організаціями та фондами, зокрема "EU Horizon 2020", "EU COSME", "USAID", Європейським банком реконструкції та розвитку, Міжнародним фондом «Відродження».

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18. № 19–20. № 21–22. Ст. 144.
2. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22 березня 2012 року № 4618-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 3. Ст. 23.
3. Про державну підтримку малого підприємництва: Закон України від 19 жовтня 2000 року № 2063-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2063-14>.
4. Програма сприяння розвитку малого та середнього підприємництва в Харківській області на 2016–2020 роки. URL: <http://oblrada.kharkov.ua/ua/programa-spriyannya-rozvitku-malogo-ta-serednogo-pidpriemnitstva-v-kharkivskij-oblasti-na-2016-2020-roki>.
5. Аналітична довідка щодо сприяння розвитку малого та середнього підприємництва в Харківській області за III квартал 2018 року. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/oblasna-derzhavna-administratsiya/struktura-administratsiyi/strukturni-pidrozdili/717/43045>.
6. Державна регуляторна служба України: офіційний сайт. URL: <http://www.drs.gov.ua>.
7. Жужа М. Принципові ознаки малого підприємництва як суб'єкта оподаткування. Європейські перспективи. 2015. № 5. С. 32–38.
8. Корягіна Т. Особливості державного регулювання малого підприємництва в Україні. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/4.3/69.pdf>.
9. Табінський В., Телятник В., Сімон А. Проблеми та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні. Молодий вчений. 2017. № 3 (43). С. 848–851.
10. Харківська обласна державна адміністрація: офіційний сайт. URL: <https://kharkivoda.gov.ua>.